

שיעור כללי

כתיבת השם ואותיות הנטפלות

- נעסוק היום בעז"ה בדיון כתיבת השם בס"ת האם יש בו דין של כתיבה כסדרן דהיינו שיש לכתוב את אותיות השם בזו אחר זו לפי הסדר. כאשר הראיה העיקרית תלויה בהבנת סוגייתנו. נראה את דברי שו"ת גינת ורדים הלומד מסוגייתנו ונדקדק בלשונות הסוגיה והראשונים. נראה בעזרת ה' גם סוגיות נוספות המובאות בדברי הפוסקים בענין.

סוגייתנו

- ראה סוגיית הגמ' אצלנו לה: 'ת"ר כל הטפל לשם' עד 'אמר רב הונא הלכה כאחרים'. וראה חידושי הריטב"א בענין.
- ראה ברייתא לעיל לה. 'יש שמות שנמחקין וכו'. וראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ו הלכות א-ג'
- ראה ירושלמי מגילה פ"א הלכה ט' בענייננו.
- ראה שו"ת גינת ורדים או"ח כלל ב' סימן יב'.

מקורות נוספים לדיון בענין

- גמ' יומא לח. 'ת"ר בן קמצר לא רצה ללמד'.
- מנחת חינוך סימן תלז'.
- גמ' מנחות לב: 'אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה אגרת פסולה וברש"י ותוס' שם.
- גמ' מגילה ח: במשנה 'אין בין ספרים לתפילין ומזוזות' ובגמרא שם ט. 'תפילין ומזוזות מאי טעמא וכו'.
- תשובת אבני נזר יו"ד שס'.

חידושי הריטב"א מסכת שבועות דף לה עמוד ב

אינו נמחק לפי שכבר קדשוהו שמים. והלכתא כאחרים, ובלפניו אפילו אחרים מודו שהוא נמחק, ונראין דברים דנמחק אפילו שנכתב כל השם דאי קודם לכן אפילו צ"ב מצבאות ושי"ד משדי ואי מאלהים נמי, ואין לומר כיון שנכתב כל השם קדשוהו שמים לשלפניו, דלא מיקרי קדשוהו שמים אלא כשקדשוהו בשעת כתיבה שכבר היה נכתב השם.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק א

כל האותיות הכתובים עם השם מלפניו הרי אלו חול ונמחקין כגון לה' בה' מה' כה' שה' שכן מצאנו בציץ שהוא מובדל ממנו קודש למ"ד מלמטן והשם מלמעלן כל האותיות הכתובים עם השם מאחוריו הרי אלו קודש ואינן נמחקין כגון אלהינו אלהיכם: אלו שמות שאינן נמחקין הכותב את השם בארבע אותיות ביו"ד ובה"א באל"ף ובדל"ת אל אלהים אלהיך אלהי אלהינו אלהיכם שדי צבאות אהיה אשר אהיה כתב אל"ף דל"ת מה' אל"ף ה"א מאהיה שי"ן דל"ת משדי צד"י בי"ת מצבאות הרי אלו נמחקין ומוחק את טפילותיהם לאלהים מוחק את למ"ד לה' מוחק את למ"ד.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ו

הלכה א: כל המאבד א שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא לוקה מן התורה, שהרי הוא אומר בעבודת כוכבים ואבדתם את שם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם ב.

הלכה ב: ושבעה שמות הם, השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש, או הנכתב אדני, ואל, אלוה, ואלהים, ואלהי, ושדי, וצבאות, כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה.

הלכה ג: כל הנטפל לשם מלפניו מותר למוחקו כגון למ"ד מליהוה ובי"ת מאלהים וכיוצא בהן אינן נמחקות השם, וכל הנטפל לשם מאחוריו כגון ך' של אלהיך וכ"ס של אלהיכם וכיוצא בהן אינן נמחקים והרי הם כשאר אותיות של שם מפני שהשם מקדשם, ואף על פי שנתקדשו ואסור למוחקם המוחק אלו האותיות הנטפלות אינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות.

שו"ת גינת ורדים חלק אורח חיים כלל ב סימן יב

מעשה היה ביו"ד /בי"ל של שם הקדוש בס"ת שהיתה גדולה כל כך עד שדומה לרי"ש /לר"ל קטנה והראוה לתינוק וקראה ריש /ר"ל שכפי זה נמצא שאין השם כהוגן ונסתפקתי איך יעלה התיקון בדבר זה.

....

עוד נראה לומר שאין תיקון זה עולה כהוגן מטעמא אחרינא לפי שנמצאו אותיות השם כתובין שלא כסדרן שהרי יו"ד /י"ל זו כיון שהיא פסולה היא כמאן דליתא ואין כאן רק שלש אותיות של שם בלבד וכשמתקן עתה את היו"ד /הי"ל הו"ל שם זה כתוב שלא כסדרן ופסול וא"ת מנלן לומר דבעינן שיהיו השמות שבו כתובין כסדרן ונראה להביא ראיה לזה מדאשכחן דאותיות הנטפלות לשם שמלפניו נמחקין ושלאחריהן אינם נמחקין ומשמע דהלכה זו קבועה שלעולם אותיות שמלפניו נמחקין ושלאחריהן אינם נמחקין ואם איתא דבאזכרות לא בעינן כסדרן הרי יש במציאות שיהיה הדין להפך שלאחריהן נמחקין ושלפניו אינם נמחקין שכתב למפרע ויראת מאלקיך שהכ"ף /שהכ"ל שכתבה למפרע בתחל"א אין בה צד קדושה כלל שכשנכתבה לא קדם לה סרך קדושה כלל לשימשך עליה והמ"ם /והמ"ל הראשונה כיון שכבר קדם לה כתיבת השם יתפשט עליה קדושת השם ואין מקום לחלק ולומר כשם שנכתב למפרע כשר וחלה עליו קדושה למפרע אמנם האותיות הנטפלות לו מלפניו לא יקדשוהו אלא ליתא דמאי חזית דהא בהא תליא שכיון שאתה אומר שקדושת השם תחול על השם אף שנכתב למפרע על כרחך נמי לומר דתחול הקדושה גם על אותיות ראשונות הנטפלות לו שנכתבו אחר שנכתב השם.

והיה מקום לדחות מה שכתבתי כשתאמר אין הכי נמי שאם כתב את השם למפרע וקדיש אותיות אחרונות לא קדשי ואותיות שמלפניו קדשי והדין מתהפך אלא שדברו חכמים בהווה בסדר הכתיב שכותב כסדרן מכל מקום נראה דאין זה כלום לפי שעיקר דין זה הוא שנוי במחלוקת בפרק שבעת העדות דף לה ע"ב ת"ר כל הטפל לשם בין מלפניו בין מלאחריו הרי זה נמחק כו' אחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם אמר רב הונא הלכה כאחרים ע"כ והשתא אחרים שבאו לחלוק ולהחמיר על ת"ק אם איתא דס"ל דיש להחמיר באותיו שלפני השם כגון שנכתבו למפרע ה"ל לברר עוד את דבריו ולהודיענו מציאות זה ומכיון שבא להחמיר על תנא קמא מסתמא דכל מידי דאית ביה צד להחמיר היה להם להודיענו ומדלא פירשו וברירו כן אית לן למימר דאחרים סברי דאין צד להחמיר באותיו שלפני השם כיון שנכתב למפרע. ותו כיון שתנא קמא מיקל לגמרי ואחרים באו לחלוק ולהחמיר עליו כל מה דמצינא למימר דאחרים לא יחלקו על ת"ק עדיף טפי והבו דלא ליפוש בפלוגתא ועבדי' ביה להקל ודינים אלו נאמרו באיסור מחיקת השם וכ"ש ש"ל כן גבי קדושת שם דס"ת דלא חייל' עליה קדושה כשנכתב למפרע ומ"מ מפני חומר הענין יש לדון כאן וכאן להחמיר לאשור מחיקתו ושאין בו קדושה לענין ס"ת.

ויש להביא עוד ראייה שבזוהר פ' ויקרא דף יא ע"ב מאריך בענין כתי' שם הויה וכל אות כתב שצריך לעשותה לצירי קודם השלמת כתיבת' ואגב גרר' נלמד משם מדרך פשיטו' שצריך שיכתבו השם כסדרן מאן דבעי למיכתב שמא קדישא יו"ד /י' /ב' /ק' /מ' יתא כו' ולבתר י"ה (פירוש שה"א /שה' /ראשונה יעשנה בתחלה כתמונת יו"ד /י' /ו' /לבתר אתפשט מהימנותא כו' בן נפיק מתרוייהו והוא ו' דשמא קדישא בת נפקא מסטרת דאמא והיא ה"א /ה' /בתראה דשמא קדישא דלא אשתלימת אלא עם ו' בגין דמיניה אתזנת כו' והכי בעי בר נש לאזדהרא בשמא קדישא דכתוב שמא קדישא כגוונא דא ודא איהו כדקחזי ואי לא לא איקרי שמא קדישא ואיקרי פגים ומאן דפגים שמא קדישא טב ליה דלא אתברי כו' עכ"ל ומשם מוכח שבכל מקום שכותבין את השם שצריך שיכתב כן ואין לחלק בין תפלין לס"ת לענין זה וכבר פירשנו לשון זה בהרחבה במקו' אחר וממנו תוצאות חיים ואנו למדין שצריך שיכתבו אותיות השם כסדרן וכבר כתבנו שגם מן התלמוד מוכח כן ואין לפרש פירושים שונים דחוקים ומשונים להרבות המחלוקות ללא צורך וללא חלקי אמת ואף על גב דספר הזוהר לא קמיי' רק בכתבת השם הקדוש שם הויה הרי משם יש ללמוד להצריך כן בשאר שמות הקדש מאחר שכבר מצינו שכולם שוין לכמה דינין מסתמא יש ג"כ להשוותם לדין זה והחולק על מה שכתבנו בין בכולו בין במקצתו עליו להביא ראייה ברורה ויש לדקדק במה שהתירו לכתוב הספרים בלשון יוני כי איך יתרגמו שמות הקדש בלשון יוני בפרט שם הויה שנעלם מאד ועמוק עמוק מי ימצאנו ואולי בשמות הקדש אינם בכלל התר זה והיו נכתבין בלשון הקדש ובאותיות הקדש ושאר התורה היו כותבין בלשון יוני וכתב יוני ואם אין אתה אומר כן קשים הדברים להלמן והנראה לע"ד כתבתי.

מנחת חינוך פרשת ראה מצוה תלז

הנה ז"פ אם לא גמר השם כגון שרצה לכתוב אדני וכתב אד"נ בלא י' א"ח במוחק כי אין זה שם כמבואר צב כו' שד כו' נמחק כי אין זה שמו הקדוש וכן אם רצה לכתוב שם הויה ב"ה ולא כתב ה' אחרונה בודאי י' ה"א וא"ו אינו שם כלל. ונראה אם רצה לכתוב שם י' ה' לחוד אסור לכתוב וא"ו אח"כ לחוד דמקלקל השם דמעיקרא היה שם י' ה' ונתה י"ו אינו שם כלל. ולכאורה קשה לי דבכותב שם הויה ב"ה דכותב י' ה' והויה שם ואח"כ כותב הו' ובאותו רגע הויה קלקול כי אין זה שם אלא אח"כ כשכותב ה' האחרונה נגמר השם ונהי דזה הויה מקלקל ע"מ לתקן מ"מ בודאי לכתחלה אם יש תקנה שלא לקלקל כלל ודאי עדיף וז"פ וע' בנדרים דלא יאמר לד' חטאת כו' ה"ו אפשר ח"ו לא יגמור מקלקל השם י' ה' ולמה לא התקינו חו"ל בכותב שם הויה ב"ה דיכתוב ה' לבסוף ויכתוב תחלה אותיות הו"ה ואח"כ יכתוב ה' בראש התיבה ונגמר השם וזוהו אין שום מכשול ומוזה ראייה ברורה דהשם צריך להיות כסדרן א"כ א"א בענין אחר ומצותו בכך. וע' בנו"ב מה"ק שם דמביא בפשיטות דהשם צריך להיות נכתב כסדר ובאמת ל"מ זה בשום מקום ולפמ"ש יש מכאן ראי' ברורה מדלא התקינו חו"ל כן ע"כ מבואר דהי' אסור לכתוב בסוף מחמת שלא כסדרן. וע' בס' יהושע שכתב גם כן על ד"ו דלא נמצא בשום מקום ולפי עניות דעתי הוא ראי' ברורה. וזוהו ניחא לי מאי דחו"ל מנגיין בן קמצר דלא רצה ללמד על מעשה הכתב ומאי נ"מ עי' בתוי"ט ולפי מה שכתבתי [ניחא] דהיה כותב שם הקדוש בב"א ולא היה כאן קלקול רגע אחת משא"כ כשאינו יכול לכתוב בב"א דאי אפשר בענין אחר וכן קמצר היה כותב בשלימות ע"כ מזכירין אותו לגנאי ע' ביומא וע' שם בתוי"ט וכן קמצר היה כותב תיבה בת ד' אותיות בב"א ע"ש. מ"ש לעיל אם אינו עושה מעשה בגוף השם אין לוקין כגון שכותב עוד אות שעיי"כ אינו נקרא השם או שעושה נקודות מ"מ לא ברירא לי דמ"מ כיון דהויה קלקול אמאי לא ילקה דהויה איבוד בכה"ג והכתוב אמר לא תעשון כן כו' ול"מ בגונא דא"י למחוק האות הסותר הויה ודאי איבוד אלא אף ביכול למחוק מ"מ הויה איבוד לע"ע ועבר על הלאו וצ"ע

שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן שס

(ד) ומה דמיייתי ראי' מהנטפלין. ג"כ אינו ראי'. דמי הגיד לו דטעם ה' הנטפלין משום דכתבם לאחר שכתב השם. ד"ל הטעם כפשוטו. משום שכתוב בתיבה לאחר השם. ובתשו' ב"ח ס' קי"ג מבואר בפשיטות דעכ"פ בנטפלין לית בי' משום שלא כסדרן. ואזדא ראי' מנטפלין:

(ה) ובעיקר הדין דשלא כסדרן בשמות הקדושים. אשתמיטתי לבעל ג"ו ברייתא דמס' סופרים פ"ה ה"ד. הכותב את השם וטעה בה אות יתלנו מלמעלה. ר"ש שזורי אומר שם כולו תולין. אות אחת ממנו אין תולין. ולא מפליג ת"ק בין ה' אחרונה לג' אותיות ראשונות. ופשוט דאפי' בג' אותיות ראשונות תולה לת"ק. הרי דשם שלא כסדרן כשר לת"ק. ומר"ש שזורי אין ראי' להיפוך. דהא סתמא אמר. משמע אפי' בה' אחרונה אין תולין. וכן מבואר ברמב"ם [תפילין פ"א הט"ז] שכתב שכח שם. אינו כותב מקצתו בשיטה ומקצתו למעלה. הנה דאפי' כותב כסדרן. אינו תולה קצתו למעלה. למה דקי"ל כר"ש שזורי. וא"כ אין ראי' מר"ש שזורי לפסול שלא כסדרן. ומת"ק מוכח להכשיר. וקי"ל כותב' בזה מאחר שאין חולק עליו ביסוד זה: